

Ю. В. Соловей, магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

**Воспроизведение идиостиля Джулиана Барнса
в украиноязычном переводе романа
"The sense of an ending"**

Статья посвящена исследованию авторского стиля Джулиана Барнса в аспекте переводоведения и лингвостилистики. Рассмотрены основные речестилевые приемы писателя, анализируются стратегии их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: идиостиль, лингвостилистический анализ текста, стратегия перевода.

Y. Solovey, Master Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Julian Barnes's idiostyle reproduction
in the Ukrainian translation of the novel
"The sense of an ending"**

The article is aimed at analysis of Julian Barnes idiostyle in terms of linguistics and translation studies. The main stylistic devices and speech patterns used by the author are considered. Special attention is paid to their rendering into the Ukrainian language.

Keywords: author's style, linguistic and stylistic analysis, translation strategy.

УДК 81'255=111=161.2:791

І. В. Софієнко, магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННСЬВИХ
ПОРТРЕТІВ ІНОЗЕМЦІВ
В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ КІНОФІЛЬМІВ**

Стаття присвячена дослідженню перекладацьких стратегій, які використовують українські кіноперекладачі при відтворенні особливостей мовлення кіноперсонажів. У розвідці висвітлено явище інтерференції іноземного акценту в мовлення кіногероїв, що користуються англійською як мовою міжнародного спілкування, з позицій стилістики та перекладу.

Ключові слова: акцент, мовлення, норма, відхилення від норми, форграундінг, національна приналежність, фонетичний, лексичний та граматичний рівні мови.

У кінематографі усне мовлення є одним зі способів створення образу героя та наділення його особливими, відмінними рисами. В епоху німого кіно (1895–1927), аби виокремити героя з-поміж інших, використовувалися візуальні методи: етнічні або ж колоритні костюми, грим, надмірна сценічна гра, артикуляція обличчя та жестикуляція. Втім, мова "нестандартних" героїв в інтертитрах була унормованою. З винайденням звукового кіно у 1927 році перед режисерами відкрилася можливість виокремлювати персонажів шляхом того, як вони говорять, оскільки голос та мова можуть багато-чого розповісти про героя та його *національну приналежність, соціальний статус, рівень освіченості, особистісні характеристики, емоційний стан та відносини між мовцями у процесі комунікації*.

Виокремлення кіногероя з-поміж інших персонажів у стрічці шляхом наділення його особливими рисами мовлення є умисним, створеним режисером з певною метою, а отже, є стилістичним ходом, який повинен бути відтворений у перекладі. У науковій літературі до проблеми відтворення мовленнєвих особливостей, зокрема іноземного акценту, зверталися О. Ребрій, А. Галас, А. Гудманян, Г. Струк, Т. Андрієнко, утім усі ці дослідження стосуються художньої літератури, а не кінофільмів. Тому проблема дослідження перекладацьких стратегій при відтворенні іноземних акцентів у кіно залишається актуальною у зв'язку з тим, що переважну більшість кінофільмів в українському прокаті становлять іноземні стрічки, які, відповідно до чинного законодавства, мають обов'язково перекладатися шляхом субтитрування, дублювання чи озвучення перед виходом на екран.

Британський дослідник Майкл Полані, на якого посилається у своєму дослідженні Стефано Котроцці, вважає, що інформація, яка передається у відповідності до граматичних правил, є фоновою і не несе жодних відмінних ознак образу персонажу, натомість форгаундингова мова (тобто та, яка виокремлена, підкреслена, наголошена завдяки девіаціям) проливає світло на усі його особливі риси [Cotrozzi 2010, 6–7]. Задля цього творці фільмів вдаються до відхилень від унормованого мовлення персонажів, серед яких ми звертаємо особливу увагу на іноземні акценти в англомовному мовленні персонажів кінофільмів. Тому

мета дослідження – з'ясувати, яким чином перекладачі відтворюють мовлення кіноперсонажів з виразним іноземним акцентом у процесі спілкування англійською мовою в українських перекладах кінофільмів. **Матеріалом дослідження** слугували перекладені українською мовою фільми "Рожева пантера", "Диктатор", "Борат", "Мадагаскар 3".

В. Кочубей дала визначення акценту як "фонетичному явищу, що є динамічною системою відхилень від вимовної норми нерідної для мовця мови, яке виникає внаслідок інтерференції навичок звукового оформлення рідної мови, охоплює всі аспекти звукової будови іноземної мови та розпізнається носіями цієї мови" [Кочубей 2006, 6]. Відтворення акценту в мовленні досягається завдяки певним інструментам, передусім фонетичного характеру, які, втім, можуть доповнюватися також і лексичними та/або граматичними чинниками для підсилення ефекту. Однак образ іноземця у сучасних кінофільмах може передаватися не лише завдяки мовленнєвим акцентам або іншим засобам "спотворення" мови чи мовлення, але і введенням додаткових іноземних мов, які є рідними для персонажів, що грають ролі іноземців. Такі фільми отримали назву "*вавилонські фільми*" або "*поліглотні фільми*" [Rittmayer 2009, 5].

Знання механізмів утворення іноземного акценту в англійській мові допомагатимуть українським кіноперекладачам враховувати фонетичні особливості іноземних мов при подальшому їх перенесенні та відтворенні у рамках фонетичної системи української мови. Деякі особливості зберігатимуть актуальність і в українській мові, а деякі фонетичні розбіжності, які невластиві англійській мові, будуть відповідати нормам фонетичної системи української мови, таким чином змушуючи кіноперекладачів шукати альтернативні шляхи відтворення акценту.

Нижче ми наводимо можливі шляхи відтворення іноземних акцентів у мовленні персонажів кінострічок, які затвердилися у традиціях українського кіноперекладу.

1. Фонетичний рівень відтворення акценту в перекладі:

А) *Підміна певного звуку у слові іншим.* При цьому певний відрізок сюжету не має бути перенасичений вмотивованими помилками, оскільки це суттєво ускладнить розуміння кінотексту. Підмінюватися може як будь-який звук, що не несе жодних

ознак іноземної мови, так і звуки, які несуть у собі характеристики фонетичної системи інтерферуючої мови. Так, приміром, у фільмі "Борат" слово "пустеля" (*desert*), яке герой з Казахстану виголошує з місцевим акцентом (дрижачим, а не ясенним апроксимантом [ɾ], без придихання після глухого звуку [t], а також передньоязиковим звуком [d], а не ясенним зімкнено-проривним), в українському перекладі подається як "пустела" з відтінком грузинського акценту. У фільмі "Диктатор" герой намагається скопіювати манеру говоріння філіппінців, таким чином надаючи певним звукам свистячого характеру (що є характерною особливістю східноазійського акценту): *я сидзу, я казу*, хоча в оригіналі (*I work, I talk*) були порушені правила вимови звуків [ɾ] та [l]. Згодом герой передражнює китайський акцент, говорячи "чолний лепел" (в оригіналі *Logel labbit*) у зв'язку з відсутністю звуку "p" у китайській мові. Персонаж із пустель Близького сходу під час засідання ООН виступає зі словами, порушуючи безліч правил англійської вимови: "*With the help of the U.M., I will draft a new constitution for Wadiya and sign it in five days, on Wadiya's Independence Day*", натомість в українському перекладі фонетичні помилки доповнюються граматичними відхиленнями задля посилення ефекту неправильного мовлення: "*За допомога вая ООМ я понадісяю на конституцію для Вадії і надією її за п'ять днів на Вадійське свято нізалезаності*". У фільмі "Рожева пантера" французький детектив почав брати уроки англійської мови. Оскільки у французькій мові відсутній звук [x], українські перекладачі розіграли його недолугу англомовну вимову "*I would like to buy a hamburger*" з французьким акцентом наступним чином: "*Я б 'отів купити 'амбургер. Я бе 'отів ку-купітИ-БИти 'амбургер... 'амбургур... димбургер... гамбедер... ендеге... гамбуга... гумбургургер*".

Б) *Неправильний словесний наголос*. Найактуальнішим цей метод залишається для відтворення акценту французької мови, яка має фіксований наголос на останньому складі. Так, у мультиплікації "Мадагаскар 3" французька "капітін" Дюбуа у перекладі могла говорити цілими реченнями, де наголос падав виключно на останні склади, як-от у випадку "*У сім рокмв я задушмль свій перш нанэг*" (*When I was seven I strangled my first parrot*).

2. Лексичний рівень відтворення акценту в перекладі:

А) Використання варваризмів, екзотизмів, інтернаціоналізмів або інших іношомовних слів без перекладу чи одомашненого відповідника. Використання у перекладі нерідних для цільової мови слів найкращим чином може відтворити ефект нетутешності мовця. Приміром, у "Мадагаскарі 3" персонаж з французьким акцентом у перекладі говорила *бонжур (Hello), ореуар (good bye)*, італійський герой у перекладі вдавався до італіцизмів: *Дайте нам уно хвилинку (Just a giva us a'minute), фантастико (Isn't that fun?), белісімо (He's good), сі (невмотивовано)*. Траплялися випадки відтворення певних слів у дубляжі таким чином, як вони звучать у фонетичній системі іноземної мови, з акцентом якої говорив персонаж. Подібна перекладацька стратегія була застосована у "Мадагаскарі 3", коли французенка вимовляла слова *capitan* та *career* на французький лад: *капітин* та *ка-р'єр*. Варваризми, які хоч і не стали загальноновживаними словами у цільовій мові, позначають повсякденні явища чи речі, а тому їхнє значення у перекладі за підтримки зображення та контексту може стати зрозумілим глядачеві. Так, приміром, перекладачі залишають неперекладеним вітання "*Ягушемаш*" (*Jagshemash*) із фільму "Борат", яке використовується польською діаспорою в Казахстані. Поруч із цим у "Диктаторі" відтворення образу іноземця повністю покладається на варваризми. Так, приміром у фразі "*Окау. You know what?*" було застосоване казахське слово "урюк": "*Гаразд. Урюк з тобою*". Або слово "friend" в оригіналі було заміщене арабським "хабібі": "*З незгоди народжується істина, хабібі*" ("*Let's just agree to disagree, my friend*"). Екзотизми ж, навпаки, застосовуються на позначення предметів та явищ, яких не існує у цільовій мові, а тому вони, з одного боку, найсильніше компенсують ефект іношомовного акценту, а з іншого боку, несуть у собі загрозу того, що глядачі можуть не зрозуміти сказане, оскільки у кіноперекладі не можливі пояснення перекладацькими коментарями чи примітками. Фільм "Диктатор" подає наступні приклади застосування цієї перекладацької стратегії: "*Twenty dollars a day for Internet? What the fuck?*" – "*Двадцять доларів за день? Що за фейхоа?*" чи "*You're going to*

be in big trouble" ("А тобі сікхп башка!"), чи "What is he doing?" ("Що за люля?"). Поруч із цим став широковживаним метод вкраплення слів, фраз чи навіть суцільних речень іноземною мовою без перекладу, що якнайкраще передає образ іноземця. За нашими спостереженнями, випадки подання висловлювань іноземною мовою без перекладу трапляються, якщо вони не несуть певного смислового навантаження (лише для формування образу іноземця) або ж використовуються як інструмент для створення ефекту підозри, напруження, тривоги, секретної змови. Так, наприклад, у "Диктаторі" двоє друзів з арабської країни почали говорити жартома між собою на вертольоті арабською мовою умисно, аби налякати решту пасажирів, ніби вони терористи, які хочуть підірвати цей вертоліт. Відповідно, їхня розмова арабською мовою залишилася не перекладеною в українському варіанті фільму. У "Мадагаскарі 3" французька мова слугувала засобом комунікації жандармів між собою, утім, для англомовних та українських глядачів характер їхніх переговорів залишається загадкою, оскільки ці моменти не були перекладені.

Б) *Сплутання слів шляхом використання паронімів.* Схожі за звучанням слова викликають складнощі не лише в іноземців, але і носіїв певної мови, тому такий метод відтворення мовленнєвих девіацій є одним з найбільш природних для цільової мови. У перекладі фільму "Диктатор" відбулося непорозуміння між арабом та американкою у зв'язку з плутаниною у словах "пози" та "позитивний", хоча в оригіналі нічого особливого у їхній розмові не було, тобто ця стратегія є невмотивованою з огляду на лексикограматичний рівень мови, але вмотивованою з огляду на фонетичні особливості мовлення героя: – *А ти, я бачу, позитивний.* – *Так, я люблю різні пози* (– *I think I'm starting to get you.* – *All right, then.*)

В) *Використання просторіч або слів низького регістру* (як індикатор соціального положення героя), часом навіть і суржикі. Зниження регістру мови якнайкраще відображає мовно-мовленнєву некомпетентність персонажа, оскільки розмовна мова та суржик не виглядають штучними мовними формулами, а навпаки, є найбільш природними в лінгвістичній реальності України [Галас 2010, 196]. У фільмі "Диктатор" персонаж з арабським акцентом

міг привселюдно у перекладі сказати: *"Та не ламайся"* (*listen*), *шужи* (*shoes*). А персонаж з російським акцентом із анімації "Мадагаскар 3" у перекладі заговорив суржилом: *закрой двері* (*shut the door*) *проблема* (*a problem*), *только* (*only*), *львіца* (*a lioness*), *на поїзді* (*on a train*), *здесь* (*here*), *нет* (*nyet*).

3. Граматичний рівень відтворення акценту в перекладі:

А) *Неузгодження слів між собою у реченні.* Цей метод є найбільш характерним для реального, невигаданого мовлення іноземців, які говорять українською мовою, а тому він є найадекватнішим та найбільш застосованим інструментом для відтворення мовленнєвих відхилень іноземця. Серед найуживаніших порушень граматичних правил – узгодження іменника з прикметником у роді та числі чи відмінку, іменника чи займенника з дієсловом у роді, числі та часі. Доволі часто дієслова передаються лише інфінітивами (вмотивовано та невмотивовано). Саме такої стратегії дотримувалися перекладачі фільму Борат: *"Я працювати телерепортер для Казахстан"* (*My profession, work as a television reporter for Kazakhstan*), *"Кицю, всміхайся, нащо сердита?"* (*Give me a smile, baby. Why angry face?*) або ж інші видозміни на кшталт: *"Моя Борат"* (*My name Borat*), *"Моя країна – Казахстан"* (*This my country of Kazakhstan*), *"Звідки мені знати, що не це статися з машиною?"* (*How do I know that this will not happen with a car?*). У мультиплікації "Мадагаскар 3" персонаж з італійським акцентом говорить *"Ми саме їхати в Америка"* у той час, як в оригіналі він дотримувався усіх граматичних правил: *"You know we're going to America"*. У перекладі "Диктатора" граматично унормоване речення, виголошене з арабським акцентом, відтворено граматично та фонетично неправильним: *"Ви відновити мене як старшого дослідника, і я зможу добудувати своя бомба"* (*You reinstate me as Head of Nuclear Research, so I can finish building my bomb.*)

Отже, у кіномистецтві прийом наділення героїв міжмовними акцентами є умисним стилістичним прийомом, який необхідно відтворювати у перекладі. Перекладацькі стратегії при відтворенні мовленнєвого портрету персонажів з цими особливостями пе-

редбачають перенесення мовленнєвих особливостей у перекладі не лише у фонетичну площину, але й лексично-граматичну. Відхилення від норм саме на лексико-граматичному, а не фонетичному рівні, є більш властивими українській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Галас А.* Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій // Мова і суспільство. – Львів, 2010. – №1. – С. 189–198.
2. *Кочубей В.* Особливості вимовного акценту в англійському мовленні українців: автор. дис. канд. філ.: 10.02.04 // В. Ю. Кочубей; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ, 2011. – 21 с.
3. *Cotrozzi S.* Expect the Unexpected – T&T Clark International: NY, 2010. – 290 p.
4. *Rittmayer A.* Translation and Film: Slang, Dialects, Accents and Multiple Languages // Translation: Comparative Perspectives. – Vol. 3. – 2009. – p. 3–15.

Стаття надійшла до редакції 17.04.15

И. В. Софиеико, магистрант
Институт филологии КНУ им. Т. Шевченка, г. Киев

Воссоздание речевых портретов иностранцев в украинских переводах кинофильмов

Статья посвящена исследованию переводческих стратегий, применяемых украинскими кинопереводчиками при воссоздании особенностей речи киноперсонажей. С позиции стилистики и перевода рассмотрено явление интерференции иностранного акцента в речи киногероев, использующих английский как язык международного общения.

Ключевые слова: акцент, речь, норма, отклонение от нормы, форгаундинг, национальная принадлежность, фонетический, лексический и грамматический уровни языка

I. Sofiienko, Master Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Rendering of foreigners' speech portraits in Ukrainian film translations

The essay outlines the translation strategies applied by Ukrainian cinema translators to recreate speech peculiarities of characters on the screen. The study examines the interference of foreign accents into speeches of characters that use English as the language of international communication.

Keywords: accent, norm, deviation, foregrounding, national identity, phonetic, lexical and grammatical levels of speech.